

Στέφανος Κορδώσης

Τούρκοι (Türkler) και Τάταροι (Tatarlar), Τουρκισμός (Türklük) και Ταταρισμός (Tatarlık): Δύο δίδυμα πολιτικά κινήματα του 19^{ου} αιώνα στη Ρωσική και Οθωμανική αυτοκρατορία και η συγχώνευσή τους στον (Παν)Τουρκισμό (Türkçülük). Μια ιστορικο-πολιτική οπτική

I.

Η εθνική αφύπνιση των Τατάρων¹ και οι εξελίξεις που την αφορούσαν πήραν σημαντική προώθηση μετά τις εσωτερικές πολιτικές εξελίξεις που ακολούθησαν την

¹ Η εθνική αφύπνιση των Τατάρων συνδέεται με την σταθερή ύπαρξη αστικής ταταρικής τάξης της οποίας η μοίρα και τύχη ήταν, και είναι ακόμη, άρρηκτα συνδεδεμένες με τη ρωσική ευρασιατική πολιτική. Η κάθοδος των Ρώσων στα νότια χανάτα κατά τον 15^ο αιώνα, είχε πολλαπλά ευεργετικά αποτελέσματα για τους πληθυσμούς τους. Αφενός τους ενέταξε πάλι σε ένα κοινό διοικητικό πλαίσιο, τέσσερις αιώνες μετά την διάσπαση της Μογγολικής αυτοκρατορίας, αφετέρου η Ρωσική διοίκηση χρησιμοποίησε κάποιους από αυτούς τους πληθυσμούς, για να βοηθήσει την διείσδυσή της ακόμη πιο νότια και ανατολικά, στους πληθυσμούς της Κεντρικής Ασίας. Η στρατηγική αυτή των Ρώσων δημιούργησε μια τάξη εμπόρων – συμμάχων της ρωσικής διοίκησης κυρίως στα αστικά ισλαμικά κέντρα, στα οποία το μεγαλύτερο τμήμα του πληθυσμού αποτελούνταν από Τατάρους, βλ. S. A Zenkovsky, *Pan-Turkism and Islam in Russia*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 1960, σ. 13 (στο εξής Zenkovsky, *Pan-Turkism*). Πολλοί από τους Τάταρους ευγενείς προτίμησαν να προσφέρουν τις στρατιωτικές υπηρεσίες τους σε πρίγκιπες του Μοσχοβίτικου πρίγκιπα, βλ. M. Khodarkovsky, *Russia's Steppe Frontier. The Making of a Colonial Empire, 1500-1800*, Indiana University Press, Bloomington-Indianapolis, 2004 (στο εξής Khodarkovsky, *Steppe Frontier*) σ. 83-84: “One such well known case was the arrival in Moscow of Kasim, the son of the Khan of the Golden Horde, Ulu Muhammed. In 1452 the Grand Prince Vasili II granted Kasim a frontier town in the Meshchera lands. Later known as Kasimov, it became the residence of numerous members of the Chinggisid dynasty for more than two centuries”. Είναι επίσης χαρακτηριστική η χρησιμοποίηση Τατάρων από τον Ιβάν Γ΄ στις εκστρατείες του ενάντια στο Καζάν (και την κατάληψή του) το 1487. Εξαιτίας των ικανοτήτων τους, οι Τάταροι ανέλαβαν ένα μεγάλο μέρος της εκτέλεσης της ρωσικής πολιτικής στα νέα για την Ρωσία εδαφικά αποκτήματα. Πολλοί υπηρέτησαν στον ρωσικό στρατό, τη διοίκηση αλλά και στην πολιτιστική ζωή, βλ. Zenkovsky, *Pan-Turkism*, ό.π., σ. 13· Khodarkovsky, *Steppe Frontier*, ό.π., σ. 80. Οι Τάταροι έγιναν συνεργάτες και σε πολλές περιπτώσεις το καθοδηγητικό στοιχείο στην ρωσική επέκταση προς τον νότο και την Κεντρική Ασία. Μια τέτοια χαρακτηριστική περίπτωση είναι του Τατάρου Tekvelev, ο οποίος έφτασε μέχρι το αξίωμα του στρατηγού. Σε αυτόν η ρωσική διοίκηση οφείλει μια σειρά από πολιτικές απέναντι στα νομαδικά φύλα της στέπας, όπως την μη αποστολή ρωσικών τακτικών στρατευμάτων εναντίον των Καζάκων, λόγω του όγκου και της κινητικότητας των τελευταίων, αλλά αντίθετα την ενθάρρυνση φέουδων ανάμεσά τους καθώς και την εκμετάλλευση των διαφορών τους με άλλους νομαδικούς λαούς (Μπασκίρους και Καλμούκους), βλ. Khodarkovsky, *Steppe Frontier*, ό.π., σ. 168-169-170-171 και 204. Τέτοιου είδους εξέλιξη επέτρεψε στους Τατάρους να συσσωρεύσουν σημαντικό πλούτο. Μέχρι το τέλος του 18^{ου} αιώνα η εμπορική τάξη ήταν το ισχυρότερο στοιχείο στην ταταρική κοινωνία, ενώ οι Τάταροι ευγενείς (της αριστοκρατίας των χανάτων του Καζάν, της Κριμαίας και του Αστραχάν) έβαιναν προς εξαφάνιση, βλ. Zenkovsky, *Pan-Turkism*, ό.π., σ. 18. Η εμφάνιση των Τατάρων εμπόρων δεν ήταν αισθητή μόνο στην Νοτιο-ανατολική Ευρωπαϊκή Ρωσία, στις αρχές του 19^{ου} αιώνα, στην περιοχή του Βόλγα και των Ουραλίων, αλλά και στην Κεντρική Ασία (όπου υπήρχαν ισχυροί εμπορικοί δεσμοί ήδη από την εποχή του μεσαίωνα) καθώς και στην Ανατολική Σιβηρία και στην Άπω Ανατολή, όπου υπήρχαν ταταρικά εμπορικά δίκτυα. Στην πόλη του Καζάν για παράδειγμα, το 1812 εννέα στις δέκα βιομηχανικές επιχειρήσεις ανήκαν σε Τάταρους που μέχρι το 1890 κατείχαν το ένα τρίτο της βιομηχανίας στην περιοχή. Ονόματα όπως Akchurin, Agichev, Aranaev, Burnabaev, Yunusov και Rakhmatulin

επανάσταση του 1905 στη Ρωσία και την συνεπακόλουθη φιλελευθεροποίηση της πολιτικής σκηνής. Μια σειρά από συνέδρια που αφορούσαν τους μουσουλμανικούς πληθυσμούς της Ρωσίας έλαβαν χώρα τόσο το 1905 όσο και το 1906². Στα πρώτα αυτά συνέδρια, αίτημα των οποίων ήταν η πολιτική ενοποίηση όλων των μουσουλμάνων της Ρωσίας, η συμμετοχή και επιρροή των Τατάρων ήταν πολύ μεγάλες και τονίζονταν ιδιαίτερα από το γεγονός της απουσίας εκπροσώπων από τα άλλα μουσουλμανικά έθνη της Ρωσίας, η πλειοψηφία των οποίων έμενε αδιάφορη στις πολιτικές εξελίξεις³.

Ένα από τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των διεργασιών που λάβαιναν τότε χώρα στα εσωτερικά των διάφορων πολιτικών επιτροπών των μουσουλμάνων αλλά και των επίσημων συνεδρίων τους στη Ρωσία ήταν η σύγκρουση ανάμεσα στους Τουρκιστές και στους Ταταριστές⁴. Η σύγκρουση αποτυπώθηκε στα γραπτά των Τατάρων πολιτικών διανοούμενων των αρχών του 20^{ου} αιώνα, στη Ρωσία. Από τη μια υπήρχαν αυτοί που υποστήριζαν ότι οι Τάταροι ήταν Τούρκοι και δεν έπρεπε να θεωρούνται ξεχωριστό έθνος, όπως ο Jemaleddin Validov⁵, ο οποίος παρότρυνε τους Τάταρους να θεωρούν τους εαυτούς τους Τούρκους, αφού η γλώσσα τους ήταν τουρκική. Ένας άλλος διανοούμενος με το ψευδώνυμο *Türk oğlu* υποστήριζε ότι «οι Τάταροι δεν είναι ένα ξεχωριστό έθνος καθώς μιλούν μια γλώσσα κοντινή με αυτή των Οθωμανών»⁶. Άλλοι πήγαιναν ακόμη πιο μακριά, αναφέροντας ότι πρέπει να πειστούμε ότι δεν είμαστε Τάταροι αλλά Τούρκοι και ότι όλα τα τουρκικά έθνη της Ρωσίας έχουν την ίδια ρίζα. Μάλιστα οι προσεγγίσεις αυτές ήταν τόσο ευρείες που το ενδιαφέρον αυτών των ερευνητών έφτανε μέχρι την Ιαπωνία, την οποία θεωρούσαν συγγενική χώρα, ιδιαίτερα μετά την νίκη της επί των Ρώσων το 1904 και μάλιστα γινόταν προσπάθεια να συμπεριληφθούν οι Ιάπωνες στη γενική κατηγορία των

αποτελέσαν παράγοντες της ακμάζουσας βιομηχανίας υφαντών, δερμάτων και σαπουνιού της ανατολικής Ρωσίας, βλ. Zenkovsky, *Pan-Turkism*, ό.π., σ. 21-22.

² Το πρώτο παμμουσουλμανικό συνέδριο που έλαβε χώρα τον Αύγουστο του 1905 στο Nizhni Novgorod, πραγματοποιήθηκε, παρά την άρνηση της κεντρικής κυβέρνησης στην Αγ. Πετρούπολη. Το δεύτερο έλαβε χώρα τον Γενάρη του 1906, επίσης ανεπίσημα, στο οποίο αποφασίστηκε η δημιουργία ενός συλλογικού οργάνου των μουσουλμάνων της Ρωσίας, γνωστό ως *Russiya musulmanlarının ittifaki* (ή *Ittifak*), βλ. Zenkovsky, *Pan-Turkism*, ό.π., σ. 40-43.

³ Χαρακτηριστικό της μονοπώλησης των πολιτικών διεργασιών από τους Τάταρους είναι ότι στο πρώτο παμμουσουλμανικό συνέδριο των Ρώσων, μόνο Τάταροι και Αζέροι συμμετείχαν, ενώ στην Επιτροπή Μουσουλμάνων της Ρωσίας (*Ittifak*) η πλειοψηφία των μελών εκπροσωπούσαν τους Τάταρους του Βόλγα, του Ουράλη και της Κριμαίας και τους Αζέρους. Πολλοί λίγοι προέρχονταν από τις καζακικές στέπες, τη Σιβηρία και τον βόρειο Καύκασο, βλ. Zenkovsky S. A., *Pan-Turkism*, ό.π., σ. 41-43.

⁴ *Türkçülükler* και *Tatarçılıklar*, βλ. Zenkovsky, *Pan-Turkism*, ό.π., σ. 112.

⁵ Καθηγητής σε *madrassa* στο Καζάν.

⁶ Zenkovsky, *Pan-Turkism*, ό.π., σ. 112.

Τούρκων μαζί με άλλους μουσουλμανικούς πληθυσμούς της Ρωσίας, οι οποίοι δεν συγκαταλέγονταν στα τουρκικά έθνη⁷.

Υπήρχε βέβαια και ισχυρός αντίλογος. «Ταταριστές», όπως ο Galimjan Ibragimov και ο δημοσιογράφος Hadi Maksudov υποστήριζαν ότι «η θέση πως δεν υπάρχουν Τάταροι αλλά Τούρκοι βαδίζει αντίθετα με τη λογική» και ότι «κανένας δεν αρνείται το γεγονός ότι είμαστε Τούρκοι – εφόσον οι Τούρκοι είναι μια μεγάλη εθνική κατηγορία που διαιρείται σε πολλούς κλάδους, με διάφορα ονόματα...» Καταλήγοντας, η άποψη αυτή αναφέρει ότι «αν ένας σλάβος μπορεί να είναι Ρώσος, τότε ένας Τούρκος μπορεί να είναι Τάταρος...»⁸.

Η διαμάχη ανάμεσα σε Τουρκιστές και Ταταριστές φυσικά αφορούσε και τη γλώσσα. Οι πρώτοι ήταν υπέρ της χρήσης των Οθωμανικών Τουρκικών, κάτι που αποτελούσε και απόφαση του τρίτου παμμουσουλμανικού συνεδρίου, ως τη μοναδική γραπτή γλώσσα όχι μόνο από τους Τάταρους άλλα και από τους άλλους τουρκικούς μουσουλμανικούς πληθυσμούς της Ρωσίας⁹, σε αντίθεση με τους δεύτερους που ήθελαν τα ομιλούμενα ταταρικά να συνεχίσουν την εξέλιξή τους¹⁰.

Τελικά η σύγκρουση «λύθηκε» με σχεδόν πραξικοπηματικό τρόπο, εκτός Ρωσίας, από τους Τάταρους εμιγκρέδες στην Κωνσταντινούπολη το 1913. Ο Yusuf Akchurin (το τουρκικό όνομά του είναι Akcura), γνωστός Τάταρος συγγραφέας με

⁷ Γενικότερα η παντουρκική προσέγγιση είχε πολλούς Τάταρους οπαδούς στις πόλεις του Καζάν και της Ούφα της Ρωσικής αυτοκρατορίας, βλ. Zenkovsky, *Pan-Turkism*, ό.π., σ. 112 και ήταν μια πλευρά του ιμπεριαλιστικού ανταγωνισμού στην Ευρασία ανάμεσα στη Βρετανική και Ρωσική αυτοκρατορία. Περισσότερα για αυτό, βλ. Σ. Κορδώσης, «Από την ιστορία του παντουρκισμού: Ο Arminius Vambéry, ο Ismail Bey Gasprinski και ο Αγγλο-ρωσικός πολιτικός ανταγωνισμός στην Εσώτερη Ασία», *Journal of Oriental and African Studies*, τόμ. 18, Αθήνα, 2009, σ. 181-244 (στο εξής Κορδώσης, «Από την ιστορία του παντουρκισμού») J. M. Landau, *Παντουρκισμός. Το δόγμα του τουρκικού επεκτατισμού*, (μτφ. Ε. Νάντσου), Αθήνα, 1981 (στο εξής Landau, *Παντουρκισμός*) A *Manual on the Turanians and Pan-turanianism*, Compiled by the Geographical Section of the Naval Intelligence Division, Naval Staff, Admiralty, London, 1921, σ. 11 M. A. Czaplicka, *The Turks of Central Asia in History and Present Day*, Oxford, Clarendon Press, 1918, σ. 9. Βλ. επίσης Μ. Καραγιάννης, *Η Τουρκική εξωτερική πολιτική στον Καύκασο*, Παπαζήσης, Αθήνα, 2006, σ. 33 κ.έ.

⁸ Zenkovsky, *Pan-Turkism*, ό.π., σ. 112.

⁹ Οι προσπάθειες κατασκευής μιας γραπτής γλώσσας βασισμένης στα Οθωμανικά Τουρκικά ανάγονται στον Τάταρο εθνικιστή και αρχιτέκτονα του εκσυγχρονισμού στα τουρκικά έθνη της Ρωσίας Ismail Gasprinski (Исмаил Гаспринский) ή Ismail Bey Gasprali. Ο Gasprali ξεκίνησε την έκδοση το 1883 του περιοδικού *Tercüman* («Διερμηνέας», ρωσικά *Переводчик*-[perevodchik]), βλ. Gasprali I., *French and African Letters*, (μτφ. Azade-Ayşe Rorlich), Istanbul, 2008, σ. 16 (στο εξής Gasprali, *French*) λήμμα *Gasprali* (*Gasprinski*), *İsmâ'îl, Encyclopédie de l'Islam*, Nouvelle édition, τόμ. 4, Paris, 1978. Landau, *Παντουρκισμός*, ό.π., σ. 32. Γενικότερα για την προσωπικότητα, τη δράση και το έργο του, βλ. Κορδώσης Σ., «Από την ιστορία του Παντουρκισμού», ό.π., σ. 215. Τελικά η προσπάθειά του να κατασκευάσει μια κοινή λόγια γλώσσα για τους μουσουλμάνους της Ρωσίας από στοιχεία της Οθωμανικής και της Ταταρικής κατέληξε σε μια απλουστευμένη Οθωμανική, που δεν γινόταν κατανοητή από μεγάλο μέρος των τουρκικών εθνών της Ρωσίας (με εξαίρεση τους Τάταρους της Κριμαίας, που ανήκουν στην ίδια γλωσσολογική ομάδα με τους Τούρκους της Μ. Ασίας).

¹⁰ Zenkovsky, *Pan-Turkism*, ό.π., σ. 114-116.

Παντουρκικούς στόχους (συνεργάτης των Νέο-Τούρκων και αργότερα του Κεμάλ Ατατούρκ)¹¹, προωθώντας ένα ψήφισμα της Ένωσης Μουσουλμάνων Σπουδαστών της Ρωσίας, τελικά κατάφερε την υποχώρηση των Τάταρων εθνικιστών υπέρ του εθνώνυμου Τούρκοι. Μόνο λίγα χρόνια αργότερα, ο Τάταρος διανοούμενος Α. Ζ. Validon κατάφερε να εξισορροπήσει τις δύο τάσεις, προτείνοντας το εθνώνυμο Τουρκο-Τάταροι, που έγινε επίσημα αποδεκτό από τους Τάταρους το 1917.

II.

Η σύγκρουση ανάμεσα σε Ταταριστές και Τουρκιστές, όπως αυτή εμφανίστηκε και καταγράφηκε στο εσωτερικό πολιτικό σκηνικό των Τατάρων της προεπαναστατικής Ρωσίας οφειλόταν στις ρευστές γεωπολιτικές και γεωπολιτισμικές διαστάσεις που η μέχρι τότε ιστοριογραφία είχε προσδώσει στα εθνώνυμα «Τούρκοι» και «Τάταροι». Τα ονόματα «Τούρκοι» και «Τάταροι» παρέμειναν στην ιστορία ως εθνώνυμα και μάλιστα χρησιμοποιούνται ως πολιτικές ταυτότητες σε αντίθεση με άλλα εθνώνυμα που εξαφανίστηκαν ολοκληρωτικά μαζί με τους αρχικούς φυσικούς φορείς τους. Οι Τούρκοι για παράδειγμα η φυλή εκείνη ή καλύτερα το χανλίκι που πρωτοεμφανίστηκε το 543 στις κινεζικές πηγές, ως Tūjmé/突厥, έπαψε να υπάρχει ως ανεξάρτητη πολιτική οντότητα (χανλίκι) το 744, υπό τα συνδυασμένα χτυπήματα Ογούζων, Τάταρων, Κιργίζων κ.α. Το ίδιο ισχύει και για τους Τάταρους, οι οποίοι μνημονεύονται, όπως θα αναφερθεί παρακάτω, από τους ίδιους τους Τούρκους ως πολιτικά ανεξάρτητοι και αυτόνομοι κατά τον 8^ο αιώνα (έχοντες δικό τους χανλίκι) και οι οποίοι έπαψαν να υπάρχουν μετά την ολική τους γενοκτονία από τον Τζέγκις Χαν το 1204.

Η διαφύλαξη των εθνωνύμων αυτών και η εκ νέου χρήση τους ως πολιτικών ταυτοτήτων οφείλεται στη χρήση τους ως ευρύτατων ιστορικών αναχρονισμών από δύο ειδών ιστοριογραφίες του μεσαίωνα. Στην περίπτωση των Τούρκων είναι η ισλαμική ιστοριογραφία αυτή που ευθύνεται για τη διαφύλαξη του εθνωνύμου «Τούρκοι», έστω ως εθνώνυμο γεω-πολιτισμικής κατηγορίας. Αυτό έχει τις ρίζες του στο γεγονός, ότι, όταν οι Άραβες-μουσουλμάνοι έρχονται σε επαφή για πρώτη φορά με φυλές της στέπας βόρεια του Ωξου ποταμού, αυτές ήταν όλες ενταγμένες, λιγότερο ή περισσότερο, στη συνομοσπονδία νομαδικών φυλών του πρώτου και

¹¹ Βλ. Υ. Akçura, , *Türkçülük. Türkçülüğün Tarihi Gelişimi*, İlgı Kültür Sanat, 2007, İstanbul.

δευτέρου χανάτου των Τούρκων (552-659 και περίπου 690-744)¹². Η έκταση και η πληθώρα των εθνών του πρώτου (κυρίως) τουρκικού χανάτου, η σκληρή αντίσταση που προέβαλαν στους Άραβες, οι επιδρομές τους στην ισλαμική ιρανική επικράτεια υπό την ηγεσία των Τούρκων και η υποστήριξη που προσέφεραν στα εναπομείναντα βασίλεια της Κεντρικής Ασίας που αγωνίζονταν ενάντια στους Άραβες, όπως το Ζαμπουλιστάν, Τοχαρεστάν, Khuttal και Bamiyan (Αφγανιστάν και Τατζικιστάν), έκαναν τους τελευταίους γνωστούς στους Άραβες ιστοριογράφους¹³. Εδικότερα στα ιστορικά έργα των Tabari, Baladuri, Yakubi και Dinawari γίνονται συχνές αναφορές στους Τούρκους και στην αντίσταση που προέβαλλαν, όταν περιγράφουν την

¹² Στις αραβικές πηγές αναφέρονται ως ترك (trk) ή اترك (atrak, πληθυντικός). Να σημειώσουμε ότι σήμερα στις αραβικές γλώσσες γίνεται διάκριση ανάμεσα στο ترك, με το οποίο εννοούνται οι σύγχρονοι Τούρκοι (Τουρκία) και στο ترك, το οποίο περιγράφει τους τουρκικούς (Turkic) πληθυσμούς (όπως και σε αρκετές άλλες, όπως η Ρωσική, Αγγλική, Κινεζική, βλ. Σ. Κορδώσης, «Μερικές παρατηρήσεις πάνω στην έννοια και στις διαστάσεις του ονόματος 'Τούρκος-Τούρκοι, τουρκικός'. Μια ιστορικο-πολιτική διερεύνηση μέσα από την σύγχρονη Ρωσική γλώσσα», *Πρακτικά Α' Πανελληνίου Ιστορικού Συνεδρίου*, Θεσσαλονίκη 2010, σ. 65 κ.ε.).

¹³ Αφού οι Άραβες είχαν θέσει υπό την κυριαρχία τους το δυτικό Ιράν, προχώρησαν και στις ανατολικές περιοχές της σασανιδικής αυτοκρατορίας που κατέρρεε. Το 651 κατέλαβαν τη Herat και το 652 έφτασαν ως τη Balkh. Ο τελευταίος σασανίδης ηγεμόνας Ισδεγέρδης Γ' είχε προσπαθήσει να σταματήσει τη διάλυση της αυτοκρατορίας του και την υποταγή της στους Άραβες. Είχε αναζητήσει την προστασία και συνδρομή των Κινέζων αλλά και των πρώην εχθρών της Περσικής αυτοκρατορίας, των Τούρκων χαγάνων, βλ. *The History of al-Tabarī*, τόμ. XIV (The Conquest of Iran), State University of New York Press, Albany, 1994, σ. 54, 56. Οι τελευταίοι απέστειλαν εκστρατευτικό σώμα μαζί με Σόγδιους συμμάχους τους, το οποίο πέρασε τον ποταμό Ώξο στο ύψος της Merv και συγκρούστηκε με αραβικό στρατό χωρίς όμως επιτυχία. Ο Ισδεγέρδης Γ' άφησε την τελευταία του πνοή δολοφονημένος στην περιοχή της Μαργιανής (Merv), βλ. R. Grousset, *The Empire of the Steppes. A History of Central Asia*, London, 1970, σ. 116 (στο εξής Grousset, *The Empire*). Επιδρομές των Τούρκων στην ισλαμική πλέον επικράτεια του Ιράν καταγράφηκαν τόσο από την πλευρά των Αράβων όσο και από των Τούρκων. Γενικά για το θέμα, βλ. H.U. Rahman, *A Chronology of Islamic History 570-1000 CE*, London, 1989, σ. 74-76. Οι τουρκικές επιγραφές του Όρχον αναφέρονται στους Άραβες ως Tāzīk, βλ. επιγραφή Tonyukuk, II, νότια πλευρά, πρώτη γραμμή, στο T. Talāt, *A Grammar of Orkhon Turkic*, Indiana University, 1968, σ. 289 (στο εξής Talāt, *A Grammar*) και επιγραφή Küli Çor, ανατολική πλευρά, τέταρτη σειρά, στο Talāt, *A Grammar*, ό.π., σ. 294. Επίσης, R. Giraud, *L'empire des Turcs Celestes. Les règnes d'Elterich, Qapghan et Bilga (680-734)*, Librairie d'Amérique et d'Orient, Paris, 1960, σ. 188: "Le mot tāzīk se retrouve encore dans l'inscription de Ilkhe-Khüsötü (i.e. Küli Çor inscription), également à propos d'une campagne vers le Porte de Fer. Le texte est ici plus précis. Il s'agit d'une campagne dirigée précisément contre les tāzīk (tāmir qarīyqa tāzīkkā tāgi sü... 'il fit une expédition à la Porte de Fer contre les Tāzīk'). On sait que c'est pour répondre à l'appel des gens de Boukhārā en 707, des gens de Samarkand en 711, que les Turcs envoyèrent des expéditions dans la région contre l'armée de Qoutayba ibn Mouslim. L'emploi de Tāzīk dans l'inscription d'Ilkhe-Khüsötü invite à penser qu'il s'agit d'une de ces deux expéditions, et probablement de la seconde. Son emploi dans B.T. (i.e. Tonyukuk inscription) reste moins claire. Il est curieux de constater qu'à l'époque de Kachgarī, Tejik est employé pour désigner non pas les Arabes, mais les Iraniens (Tadjiks)". Αναφέρονται επιδρομές των Τούρκων στην Υπερωξιανή το 701 (εποχή που ακόμη οι Άραβες δεν είχαν εισχωρήσει), το 711 και αργότερα με επικεφαλής τους Tūrgeş το 719 και σε συνδυασμό με επαναστατημένα ιρανικά στοιχεία στο ανατολικό Ιράν, μέχρι και τις αρχές της δεκαετίας του 730, οπότε και οι Άραβες επιβεβαιώνουν την παρουσία τους στην Υπερωξιανή, βλ. L. N. Gumiliev, *Drevniye T'jurki*, Moskva, 1967, σ. 389 (Γκουμιλιέφ Λ. Ν., *Πρώιμοι Τούρκοι*, Μόσχα, 1967) C. I. Beckwith, *The Tibetan Empire in Central Asia: A History of the Struggle for Great Power among Tibetans, Turks, Arabs and Chinese during the Early Middle Ages*, Princeton University Press, 1993, σ. 85.

κατάκτηση του Χωρασάν και Υπεροξιανής από τους Άραβες¹⁴. Εκείνη την περίοδο άλλωστε και πριν το χαλιφάτο σταθεροποιήσει τα σύνορα με τον νομαδικό κόσμο, που εν πολλοίς βρίσκονταν υπό την κυριαρχία των Τούρκων, ο τελευταίος θεωρούνταν ότι βρίσκονταν στο περιθώριο του πολιτισμού άγνωστος και εγκαταλελειμένος. Ίσως να μην είναι τυχαίο το γεγονός ότι η ρίζα του εθνωνύμου «Τούρκος» στα αραβικά είναι η ίδια με αυτή του ρήματος «εγκαταλείπω», «αφήνω στην μοίρα του» (taraka)¹⁵, κι έτσι το εθνώνυμο να κατέλειξε να χαρακτηρίζει γενικά τα νομαδικά έθνη.

Αργότερα, ακόμη και όταν οι Άραβες γεωγράφοι μετά τον 9^ο αιώνα μας δίνουν πιο ακριβείς πληροφορίες, αφού διακρίνουν τα διάφορα ανεξάρτητα τουρκικά (ή και μη τουρκικά) έθνη της στέπας, τα εντάσσουν στην ευρύτερη γεω-πολιτισμική κατηγορία των Τούρκων, όπως αναφέρουμε εν συντομία στα παραδείγματα: Ο Marvazī στην κατηγορία των Τούρκων εντάσσει εκτός από τα διάφορα τουρκικά έθνη και μη-τουρκικά έθνη ή ευρύτερες μη-τουρκικές γλωσσολογικές ομάδες όπως οι Σλάβοι¹⁶ αλλά και οι Σκανδιναβοί Ρώς. Το ίδιο κάνει και ο Βαρουγυ σχετικά με τους Ρώς¹⁷. Η σχέση Τούρκων και Σλάβων μερικές φορές αντιστρέφεται, όπως φαίνεται στο έργο του al Mas'ūdī, Άραβα ιστορικού του 10^{ου} αιώνα, όπου οι Τούρκοι (*Etrāk*) αναφέρονται ανάμεσα στα επτά αρχαία έθνη του κόσμου ως ένας από τους κλάδους (φυλές) των Σλάβων¹⁸.

Η συμπερίληψη μη τουρκικών εθνών (όπως οι Σλάβοι ή οι Ρώς) στην ευρύτερη κατηγορία των «Τούρκων» είναι συχνή στις αραβικές πηγές, κάτι που υποδεικνύει την πολιτισμική και γεωγραφική διάσταση (έθνη των στεπών) του όρου «Τούρκος» στην ισλαμική ιστοριογραφία. Η χρήση εθνοτικών όρων (στη συγκεκριμένη περίπτωση του εθνωνύμου Τούρκοι) ως ευρύτερες γεω-πολιτισμικές ή γλωσσικές και όχι πολιτικές έννοιες διαφαίνεται σε αρκετές περιπτώσεις Αράβων

¹⁴ C. E. Bosworth, "The Turks in the Islamic lands up to the mid-11th century", *The Turks in the Islamic World* (επιμ. C.E. Bosworth), Cornwall, 2007, σ. 194 (στο εξής Bosworth, "The Turks in the Islamic lands", ενώ το συλλογικό έργο θα αναφέρεται ως *The Turks*).

¹⁵ Πρόκειται για τη ρίζα ك ر ت (Ta-Ra-Kaf), βλ. E. W. Lane, *An Arabic-English Lexicon*, Μέρος Α', Βυρητός, 1968, σ. 304-305 (λήμμα ك ر ت). Σύμφωνα με τον Ibn al-Faqih ονομάστηκαν έτσι επειδή εγκαταλείφθηκαν πίσω από το τείχος του Αλεξάνδρου (το θρυλικό τείχος των Γώγ και Μαγώγ που έπερασε και στην ισλαμική μυθολογία), βλ. Osman S. A. Ismail, "Mu'tasim and the Turks", *The Turks*, ό.π., σ. 261, υποσημείωση 262.

¹⁶ Sharaf al-zamān tāhir al-Marvazī, *Tabā'ī' al-hayawān*, σειρά Islamic Geography, τ. 22 (μτφ. V. Minorksy), The Royal Asiatic Society, London, 1942 (ανατύπωση 1993), σ. 35.

¹⁷ Ο.π., σ. 36.

¹⁸ Charmoy M., « Relations de Mas'oudy et d'autres autres Musulmans sur les anciens Slaves », *Studies on Qudāma B. Ġa'far (d. after 932) and Al-Mas'ūdī (d. 956) collected and reprinted*, σειρά *Islamic Geogrphahy*, τόμ. 33 (επιμ. Sezgin F.), Institute for the History of Arabic-Islamic Science at the Johann Wolfgang Goethe University, Frankfurt am Main, 1992, σ. 183 και 188.

συγγραφέων και με άλλα εθνώνυμα. Ο Mas'ūdī για παράδειγμα κάνει το ίδιο με τα εθνώνυμα «Έλληνες» (al-Yūnān) στους οποίους συμπεριλαμβάνει τους Ρωμαίους, Βυζαντινούς, Σλάβους και Φράγκους¹⁹. Πολλές φορές μάλιστα έθνη, που η σύγχρονη εθνολογία και ιστοριογραφία θεωρεί τουρκικά, τίθενται εκτός της κατηγορίας «Τούρκοι» από τους Άραβες (π.χ. Χάζαροι, Βούλγαροι, Πετσενέγκοι κ.α.)²⁰.

Μια άλλη περίπτωση, όπου διαφαίνεται ξεκάθαρα η χρήση του όρου «Τούρκοι» ως ευρύτερη γεω-πολιτισμική κατηγορία, βρίσκεται στη γεωγραφία του Edrisi, όπου η χώρα των Τούρκων τοποθετείται βορείως της Κασπίας θάλασσας (στην περιοχή των Κιπτσάκων – Βουλγάρων), κάτι που δεν μας κάνει εντύπωση, αφού και οι Βυζαντινοί, όπως έχει παρατηρηθεί ήδη, αναφέρονταν σε αυτούς τους λαούς, όπως και στους Ούγγρους (Μαγυάρους), ως «Τούρκους»²¹, ενώ για τα τουρκικά έθνη που ερχόντουσαν από την πλευρά της Περσίας (π.χ. τους Γούζους) χρησιμοποιούσαν όρους όπως «Πέρσαι», «Αγαρηνοί», «Μουσουλμάνοι», «Ισμαηλίται», «Σαρακήνοι» κ.ά. Αυτό, όπως και στην περίπτωση των Αράβων, οφείλεται προφανώς στο γεγονός ότι την εποχή που οι Βυζαντινοί πρωτο-ανέπτυξαν σχέσεις με το μεγάλο χανάτο (υπό την κυριαρχία των Τούρκων), οι επαφές γινόντουσαν μέσω του διαδρόμου της στέπας.

Δεν χρειάζεται να επιμείνουμε περισσότερο σε άλλα παραδείγματα από την ισλαμική ιστοριογραφία ή γεωγραφία για να καταδείξουμε τον ευρύ τρόπο με τον οποίο οι Άραβες χρησιμοποιούσαν το εθνώνυμο «Τούρκοι», αφού είναι ένα γεγονός αναγνωρισμένο στη διεθνή βιβλιογραφία²². Ήταν τόσο ευρεία η χρήση του

¹⁹ Khalidi T., *Islamic Historiography. The Histories of Mas'ūdī*, State University of New York Press, Albany, 1975, σ. 94. Το ίδιο κάνει και ο Φιντουσί ανάμεσα στους αρχαίους Έλληνες και τους Βυζαντινούς, κατατάσσοντάς τους στους «Χριστιανούς», βλ. T. Kowalski, "The Turks in the Shāh-Nāma", *The Turks*, σ. 126 (στο εξής: Kowalski, "The Turks in the Shāh-Nāma").

²⁰ Βλ. *Hudūd al-'Ālam*, "The Regions of the World". *A Persian Geography 372 A.H.-982 A.D.*, σειρά Islamic Geography, τ. 101 (μτφ. V. Minorsky), The Royal Asiatic Society, London, 1937 (ανατύπωση 1993), σ. 160-161. Ya'kūbī, σ. 4.

²¹ Οι Βυζαντινοί χρησιμοποιούσαν και τους όρους «Σκύθαι», «Τοχάροι», «Σάκες» ή «Ούννοι» αναχρονιστικά, αναφερόμενοι σε νομαδικά έθνη των στεπών. Κάτι τέτοιο συνεχίστηκε και στην Οθωμανική περίοδο από Έλληνες συγγραφείς, όπως φαίνεται από το έργο του Βασιλείου Βατάτζη, τον οποίον τα εμπορικά ταξίδια του τον έφεραν στις περιοχές της Κεντρικής Ασίας. Έτσι, στην εισαγωγή του δευτέρου μέρους αναφέρει ότι τα έθνη της περιοχής αυτής «...οί πάλοι όπου κράζουν Μασσαγάτας και Τοχάρους και Σάκας π' ονομάζουν ...», βλ. Βασιλείου Βατάτζη, *Περιηγητικόν*, (επιμ. Legrand Emile), ανάτυπο από το *Nouveaux Melanges Orientaux*, Paris, 1886, σ. 257.

²² Βλ. Bosworth, "The Turks in the Islamic lands", ό.π., σελ. 196. C.E. Bosworth, "Introduction: The Coming of the Turks into the Islamic World", *The Turks*, ό.π., σ. xiv. Βλ. και P. Golden, *An Introduction to the History of the Turkic Peoples*, Wiesbaden, 1992, σ. 115, υποσημ. 2. Για μια εκτενέστερη περιγραφή, βλ. και Σ. Κορδώσης «Οι ισλαμικές καταβολές του παντουρκισμού: Η συμβολή της ισλαμικής ιστοριογραφίας στην καθολικότητα του εθνώνυμου «Τούρκοι». Συγκριτική ανάλυση των εθνώνυμων «Αβάροι», «Βούλγαροι», «Τάταροι» με βάση τις πηγές (αραβικές, κινεζικές,

αναχρονισμού που ακόμη και τα ιρανικά ή τοχαρικά έθνη του Τουράν (δηλαδή του αρχαίου ανατολικού περσικού κόσμου, βορείως του Ώξου) της αρχαίας περσικής παράδοσης της Αβέστα, θεωρούνταν αναχρονιστικά Τούρκοι, οδηγώντας τον Φιρντουσί στον 11^ο αιώνα να ταυτίσει τον γεωγραφικό αυτόν όρο με τον εθνοτικό «Τούρκοι»²³. Το εθνώνυμο Τούρκος συνεπώς απέκτησε μια ρευστή γεω-πολιτισμική διάσταση κυρίως από τον τρόπο με τον οποίο το χρησιμοποίησε η αραβική ιστοριογραφία. Αργότερα, την εποχή των ρομαντικών πολιτικών κινήματων ο αναχρονισμός αυτός θα χρησιμοποιούνταν πολιτικά, οδηγώντας σε διευρυμένες πολιτικές ερμηνείες του τουρκισμού, όπως ο Παντουρκισμός (ή και Παντουρανισμός). Η πολιτική και ιστοριογραφική οπτική του τουρκισμού (κυρίως με τη διευρυμένη του έννοια, που αποκαλείται Παντουρκισμός) αναπαράγει την χρήση του ισλαμικού αναχρονισμού σε ευρύτερο, μαζικότερο και, κυρίως, σε πολιτικό επίπεδο, ξεπερνώντας τα σύγχρονα όρια της Τουρκίας

III.

Το εθνώνυμο «Τάταροι» με τη σειρά του χρησιμοποιήθηκε ως ευρύτερη κατηγορία περιγραφής των εθνών των δυτικών στεπών, τόσο από τους Ρώσους όσο και από τους λαούς της δυτικής Ευρώπης κατά την εποχή της μογγολικής κατάκτησης παρά το γεγονός ότι το 1204 ο Τζέγκις Χαν εξαφάνισε κυριολεκτικά τους αρχικούς φορείς του εθνώνυμου²⁴. Έτσι, περίπου 20 χρόνια μετά τη σφαγή των Τατάρων στην ανατολική Μογγολία, ο συγγραφέας του ρωσικού χρονικού του Νόβγκοροντ αναφέρει για το έτος 1224, περιγράφοντας την πρώτη μογγολική επιδρομή: «την ίδια χρονιά, για τις αμαρτίες μας, άγνωστες φυλές ήρθαν, τις οποίες κανείς δεν γνωρίζει ακριβώς ποιοι είναι, ούτε από πού ήρθαν, ούτε ποια είναι η γλώσσα τους, ούτε ποιού έθνους είναι, ούτε ποια είναι η πίστη τους· αλλά ονομάζουν τους εαυτούς τους

βυζαντινές και ρωσικές)», υπό δημοσίευση σε συλλογικό τόμο υπό την επίβλεψη του Καθηγ. κ. Καραμπελιά Γεράσιμου (Πάντειο Πανεπιστήμιο).

²³ Βλ. για αυτό, Bosworth, “The Turks in the Islamic lands”, ό.π., σελ. 195 καθώς και Kowalski, “The Turks in the Shāh-Nāma”, ό.π., σ. 122 κ.ε.

²⁴ Έχοντας αιχμαλωτίσει το υπόλοιπο μέρος των Τατάρων, μετά από ένα συμβούλιο με τους στρατηγούς του, ο Τζέγκις Χαν αποφασίζει να τους αφανίσει, βλ. F. W. Cleaves, *The Secret History of the Mongols*, Harvard, 1982, σ. 84: “Avenging the avengement, requiting the requital of [our] grandfathers and fathers let us, comparing [their height] unto [that of] a linchpin, destroy and slain [them] for [them]. Let us slay until we destroy [them]. Let us make slaves of those that shall have been left.” D. Morgan, *The Mongols*, Blackwell, Oxford, 1990, σ. 56-57 (στο εξής Morgan, *The Mongols*): “In due course, we are told, Chingiz Khān in the days of his power virtually exterminated the Tatars, who ceased to exist as an identifiable tribe, though individuals can be traced.” Πρβλ. Grousset, *The Empire*, ό.π., σ. 207: “The Tatars, vanquished, were massacred and their survivors distributed among Mongol tribes (1202).

Τάταρους»²⁵. Ξεκινά έτσι μια σειρά από ρωσικά χρονικά (π.χ. Лаврентьевская летопись [Lavrent'ievskaya lietopis] – Χρονικό του μοναχού Λαυρεντίου, Ипатьевская летопись [Ipat'ievskaya lietopis] – Χρονικό του μοναστηριού του Υπατίου κ.α.) με τα οποία η παγίωση του ονόματος Τάταροι στην ιστοριογραφία της Ρωσίας δια μέσου της μογγολικής κατάκτησης επισκίασε τα εθνώνυμα των λαών των δυτικών στεπών που βρίσκονταν υπό την κυριαρχία των Μογγόλων²⁶. Έθνη όπως οι Βούλγαροι του Βόλγα, οι Τσουβάσοι, οι Χάζαροι, οι Μπασκίροι, οι πολυπληθείς Κιπτσάκοι και Κιμάκοι κ.α. συμπεριλαμβάνονταν στον ευρύτερο πολιτικό σχηματισμό των «Τατάρων» της Χρυσής Ορδής, παρά το γεγονός ότι στο ulus²⁷ του Jöchi²⁸ στις δυτικές στέπες οι Τάταροι πρέπει να ήταν ελάχιστοι (μέρος όσων πιθανώς είχαν επιβιώσει από τη σφαγή τους στις αρχές του 13^{ου} αιώνα)²⁹.

²⁵ Βλ. επίσης Morgan, *The Mongols*, ό.π., σ. 136.

²⁶ Βλ. *Bolshaya Sovetskaya Entsiklopedia (Μεγάλη Σοβιετική Εγκυκλοπαίδεια)*, λήμμα *Tatary (Τατάρων-Τάταροι)*: Κατά τον 13^ο-14^ο αιώνα το όνομα (Τάταροι) εξαπλώθηκε σε λαούς της Ευρασίας που αποτέλεσαν την Χρυσή Ορδή («В 13—14 вв. оно было распространено на некоторые народы Евразии, входившие в состав Золотой Орды»).

²⁷ Έννοια πιθανώς αντίστοιχη με αυτή του *χαγανλίκιου* (kağanlık)· δηλαδή ένας αριθμός φυλών μαζί με ένα *yurt*, δηλαδή μια εδαφική επικράτεια, βοσκοτόπια, αρκετά για να συντηρήσουν τις φυλές και τα κοπάδια τους. Το ulus του Jöchi, που ξεκινούσε από τον ποταμό Irtysh (κεντρική Σιβηρία) έφθανε σχεδόν μέχρι τον Δούναβη με κέντρο την πόλη Σαράι (Sarai). Το Σαράι ήταν προφανώς το σημείο συγκέντρωσης των οрдών του μετέπειτα Χάνου Μπατού, αλλιώς και *ordu*, βλ. Morgan, *The Mongols*, ό.π., σ. 142· Grousset, *The Empire*, ό.π., σ. 281· Σαββίδης Α., *Η ίδρυση της Μογγολικής αυτοκρατορίας*, Αθήνα, 2004, σ. 62 (στο εξής Σαββίδης, *Η ίδρυση*). Το διοικητικό κέντρο του χανάτου της Χρυσής ορδής, όπως έμεινε γνωστό στην ιστορία, επισκέπτεται για πρώτη φορά ο Δυτικός Γουλλιέλμος του Ρομπρούκ (William of Rubruk), ο οποίος μας μεταφέρει και τις εντυπώσεις του. Σε αυτό συμπεριλαμβανόταν εκτός από την πλατιά ζώνη των πεδιάδων βορείως της Μαύρης Θάλασσας (δηλαδή το λεκανοπέδιο του Ουράλη ποταμού και οι πεδιάδες δυτικά του ποταμού Irtysh), οι πεδιάδες βορείως του Καυκάσου – γενικά όλα αυτά που οι αρχαίοι αποκαλούσαν Σκυθία, βλ. Grousset, *The Empire*, ό.π., σ. 392.

²⁸ Ο Jöchi, όπως και τα υπόλοιπα αδέρφια του, Τζαγκατάι (Jagatai, δεύτερος γιός του Τσένγκις χαν), Ογδöäi (Ογκοτάι, τρίτος γιός), και Tolui (Τολούι, τέταρτος γιός) είχε συμμετάσχει στις εκστρατείες του πατέρα του τόσο στην βόρεια Κίνα, όσο και στην Κεντρική Ασία – ανατολικό Ιράν, βλ. Grousset, *The Empire*, ό.π., σ. 229, 238. Τον Jöchi όμως, τον βάραινε η σκιά της πιθανότητας να είναι νόθος γιός του Chilgerbökö της φυλής των Märkit, ενός από τους απαγωγείς της μητέρας του (γυναίκας του Τσέγκις Χαν) Börte, οι οποίοι την απήγαγαν (γύρω στο 1175). Ο ίδιος ο Τσέγκις Χαν, αφού ανέκτησε την γυναίκα του, αποκατέστησε την τιμή της και δεν αμφισβήτησε ποτέ το παιδί – επισήμως τον μεγαλύτερο γιό του – ο οποίος γεννήθηκε μετά τα γεγονότα αυτά. Αυτός είναι πιθανώς και ο λόγος που ο κλάδος αυτός του γένους του Τσέγκις Χαν δεν έπαιξε ποτέ άμεσο ρόλο (ως διεκδικητής) στις υποθέσεις της διαδοχής, βλ. D. Christian, *A History of Russia, Central Asia and Mongolia*, τόμ Α, Cornwall, 2004, σ. 391. Morgan, *The Mongols*, ό.π., σ. 61. D. Nicolle, *Mongol Warlords*, London, 1990, σ. 18 και Grousset, *The Empire*, ό.π., σ. 201. Πιθανώς αυτός να ήταν και ο λόγος που ο Jöchi, στα τελευταία χρόνια της ζωής του αλλά και του πατέρα του, ακολούθησε αποστασιοποιημένη πολιτική, κάτι που είχε θέσει σε επιφυλακή τον πατέρα του. Η ανοιχτή σύγκρουση αποφεύχθηκε χάρη στον πρόωρο θάνατο του Jöchi, το 1227. Grousset, *The Empire*, ό.π., σ. 247 και 254.

²⁹ Αν υποθεθεί ότι ένα μικρό μέρος των Τατάρων είχε επιζήσει και από αυτό ένα μέρος ήταν στην υπηρεσία του μογγολικού στρατού (πολεμιστές-σκλάβοι), τότε ακόμη ένα πιο μικρό μέρος θα υπήρχε στους 4.000 πολεμιστές που έλαβε ο Jöchi, ή καλύτερα ο γιός του Batu που κληρονόμησε τον πατέρα του. Ακόμη πρέπει να πούμε ότι από τον στρατό των 150.000 χιλιάδων που ο Ögödei, νέος χαγάνος και θεός του Batu, έστειλε στην Δύση για τις εκστρατείες δεν πρέπει να έμεινε πίσω μεγάλος αριθμός, γιατί οι Μογγόλοι σίγουρα χρειαζόταν τους πολεμιστές τους τόσο στην Περσία όσο και πιο ανατολικά

Το ίδιο πράττουν και οι Δυτικοί. Ο καλόγηρος Ιουλιανός, του τάγματος των δομινικανών, που βρίσκονταν στη δεύτερη αποστολή του εκχριστιανισμού Μπασκίρων του Βόλγα το 1238 έκρουσε τον κώδωνα κινδύνου στην αυλή του Ούγγρου βασιλέα, έχοντας δει ιδίως όμασι τα κύματα προσφύγων που έτρεχαν έμπροσθεν των «Ταρτάρων»³⁰. Ο πάπας Ιννοκέντιος 4^{ος}, στην οικουμενική σύνοδο τον Ιούνιο του 1245 αναφέρεται εκτός των άλλων και στα μέτρα εναντίον των Ταρτάρων, προετοιμάζοντας τις βούλες, *Dei patris immense* και *Cum non solo homines* επιστολές-κείμενα προς «τον βασιλιά και τον λαό των Ταρτάρων»³¹. Είναι αυτός που το 1245, απέστειλε ως εκπρόσωπό του στη χώρα των Τατάρων (Μογγόλων) τον μοναχό Ιωάννη της Πολυκάρπου. Το έργο του Ιωάννη, *Historia Mongalorum quos nos Tartaros appellamus*, όπως γίνεται φανερό από τον τίτλο του, περιγράφει τη τυπική σύγχυση, για την εποχή, και την απόδοση του εθνωνύμου «Τάταροι» στους Μογγόλους αλλά και στα άλλα, τουρκικά έθνη των ευρασιατικών στεπών³². Πάντως, ο Ιωάννης, αν και αναφέρεται στους λαούς που αποτελούσαν τη Μογγολική αυτοκρατορία, τους εντάσσει όλους λίγο-πολύ στο σχήμα των Τατάρων.

Η παράφραση της λέξης Τάταρος σε Τάρταρος αποδίδεται στον Λουδοβίκο 9^ο (ή Άγιο Λουδοβίκο)³³ που το 1253 απέστειλε στους Μογγόλους τον μοναχό Γουλιέλμο ντε Ρομπρούκ. Αν και ο μοναχός αναγνωρίζει ξεχωριστά διάφορους λαούς,

στις εκστρατείες τους εναντίον των Sung της Κίνας. Τους περισσότερους έλαβε ο Ögödei, που κληρονόμησε και τον τίτλο του Μεγάλου Χάνου, βλ. Grousset, *The Empire*, ό.π., σ. 255-256 : “In accordance with Mongol law... as regent he received the ordus or tented palaces of his father, which constituted the court, and 101.000 men out of the 129.000 who made the Mongol army in 1227. (The remaining 28.000 men were allocated as follows: 4.000 to each of Jenghiz Khan’s other sons...) Δεν υπάρχει μέχρι στιγμής ικανοποιητική εξήγηση στη διεθνή βιβλιογραφία, γιατί οι Μογγόλοι έμειναν γνωστοί με το όνομα Τάταροι (βλ. και τη σχετική παρατήρηση του Morgan, *The Mongols*, ό.π., σ. 57). Μια πιθανή εξήγηση, είναι αυτή που προσδίδει στη λέξη «Τάταρος» μια πολιτική διάσταση, δηλαδή υπονοεί του λαούς που έγιναν υποτελείς στους Μογγόλους βλ. Morgan, *The Mongols*, ό.π., σ. 57: “It has been suggested on philological grounds that in the context of the Mongol Empire, ‘Tatar’ carried the implication of ‘people who have become politically Mongol’”. Άλλη είναι ότι η λέξη «Τάταρος» είναι κοντά στην λέξη «Τάρταρος» (που σημαίνει εκ της κολάσεως, από τα Τάρταρα) , κάτι όμως που δεν εξηγεί γιατί εξαρχής οι Μογγόλοι αναφέρονται έτσι. Πιθανότερη είναι η θεωρία του Kliajshstornii (Кляшторный), ότι δηλαδή το όνομα Τάταρος χρησιμοποιούνταν ευρέως από τους τουρκικούς λαούς των στεπών της Ευρασίας έχοντας την έννοια «αυτός που μιλά μια εκ των μογγολικών γλωσσών/διαλέκτων), οι οποίοι από πολύ νωρίς γνώριζαν τη μεγάλη φήμη που είχε το όνομα αυτό, εξαιτίας και της μετανάστευσης ενός μέρους τους στην Κεντρική Σιβηρία την εποχή του χανάτου των Dokuz Oğuz (744-840 περίπου) βλ. S. G. Kliajshstornii “Gosudarstvy Tatar v tsentral’noi azii (do chingisova epocha)”, *Pamyatniki drevnet’iurkskoi pis’menosti i etnokulturnaya istoriya tsentral’noi Azii*, St Petersburg, 2006, σ. 539 [С. Г. Кляшторный, «Государства татар в центральной азий (дочингисова эпоха)», *Памятники древнетюркской письменности и этнокультурная история центральной Азии*, Ст-Петербург, 2006.]

³⁰ Βλ. Ιωάννης της Πολυκάρπου, *Ταξίδι στη χώρα των Ταρτάρων* (επιμ. Δ. Δεληολάνης), Αθήνα, 1992, σ. 15.

³¹ Ιωάννης της Πολυκάρπου, σ. 17.

³² Ο.π., σ. 20.

³³ βλ. Morgan, *The Mongols*, ό.π., σ. 57: “Mathew Paris ascribes the pun to Louis IX of France”.

όπως τους Μογάλ, Τάταρους, Κουμάνους (Κιπτσάκους), Βούλγαρους κ.λ.π., και αυτός τους κατατάσσει στην ευρύτερη κατηγορία «Τά(ρ)ταροι» και όσους εξ αυτών είναι μουσουλμάνοι τους αναφέρει ως «Σαρακηνούς»³⁴.

IV.

Συνεπώς μπορεί να υποστηριχθεί ότι και το εθνώνυμο «Τάταροι» έλαβε μια ευρύτερη γεωπολιτισμική έννοια στη δυτική ιστοριογραφία από τον 13^ο αιώνα και έπειτα με την οποία χαρακτηρίζονταν έθνη της, δυτικής κυρίως, στέπας η πλειοψηφία των οποίων ήταν τουρκικά³⁵. Το γιατί τελικά χρησιμοποιήθηκε το εθνώνυμο Τάταροι για να περιγράψει τους Μογγόλους κατακτητές και όχι το δικό τους εθνώνυμο είναι κάτι για το οποίο η ιστοριογραφία δεν έχει καταλήξει σε συμπέρασμα. Η πιθανότερη και ρεαλιστικότερη ερμηνεία είναι αυτή του Ρώσου τουρκολόγου Kliajshornii (βλ. υποσημείωση 29), σύμφωνα με την οποία το «Τάταρος» υποδήλωνε για τα τουρκικά έθνη όσους σήμερα συγκαταλέγονται στα μογγολικά³⁶. Το «Τάταροι» και «Τούρκοι», ξεκίνησαν ως αναχρονισμοί και στην πορεία εξελίχθηκαν σε γεωπολιτισμικές κατηγορίες της μεσαιωνικής ιστοριογραφίας, οι οποίες έτειναν να ταυτίζονται και να συγχέονται η μια με την άλλη. Η σύγχυση, που αποτέλεσε και την αφορμή της πολιτικής χρήσης των δύο εθνωνύμων στη νεότερη εποχή του ρομαντικού εθνικισμού, συνέχισε να υπάρχει και στην μετά τον μεσαίωνα ιστοριογραφία, φτάνοντας μέχρι τη νεότερη εποχή. Όπως φαίνεται σε ιστορικά, ταξιδιωτικά και περιγραφικά έργα του 18^{ου} αιώνα βρίσκουμε περιγραφές της «Μεγάλης Ταταρίας ή Ταρταρίας», αν και στους τίτλους τους πλέον φαίνεται ότι αναγνωρίζεται η σύγχυση των προηγούμενων αιώνων. Στη μετάφραση στα Αγγλικά του έργου του χάνου της Χορασμίας (Χήβα)

³⁴ Βλ. Γουλιέλμος Ντε Ρουμπρούκ, σ. 15 κ.ε., 20 κ.ε., 22, 23, κ.ε.

³⁵ *Bolshaya Sovetskaya Entsiklopedia (Μεγάλη Σοβιετική Εγκυκλοπαίδεια)*, λήμμα Tatory (*Ταταροι*): Κατά τους 16^ο-19^ο αιώνες στις ρωσικές πηγές αποκαλούνταν ως Τάταροι οι περισσότεροι τουρκόφωνοι μαζί και κάποιοι άλλοι λαοί που ζούσαν στις παρυφές του ρωσικού κράτους (Αζερμπαϊτζάνοι, μια σειρά από λαούς του Βόρειου Καυκάσου, της κεντρικής Ασίας ή του μέσου ρου του Βόλγα κ.α.). Για κάποιους από αυτούς το όνομα 'Τάταροι' έγινε εθνώνυμο («В 16—19 вв. в русских источниках Т. стали называть многие тюркоязычные и некоторые иные народности, жившие на окраинах Русского государства (азербайджанцы, ряд народностей Северного Кавказа, Средней Азии, Поволжья и др.). Для некоторых из них имя Т. стало этнонимом.») Το πιθανότερο είναι ότι ο όρος «Τάταρος» έγινε συνώνυμος του «Μουσουλμάνος», όπως ακριβώς συνέβη στην Μεσόγειο με τον όρο «Τούρκος», ειδικότερα μετά την 2^η Σταυροφορία, πρβλ. С.Е. Bosworth, "Introduction: The Coming of the Turks into the Islamic World", *The Turks*, ό.π., σ. xv-xvi: "The Second Crusade was harrassed by these Turkmens as they marched through Anatolia in 1148 en route for the Holy Land, and accordingly, it is at this time that the ethnic and geographical names *Turci/Turcs* and *Turcia/Turchia* begin to appear in Western Accounts".

³⁶ Πρβλ. Grousset, *The Empire*, ό.π., σ. 192: "...Tatars whom Pelliot believes to have not been Tungus (as has long been thought) but 'apparently Mongolian-speaking'". Βλ. και υποσημ. 29 παραπάνω.

Khan Ebülğâzî Bahadır, *Shajare-i Türk (A General History of the Turks, Moguls and Tatars, Vulgarly Called Tartars*, που κυκλοφόρησε στο Λονδίνο το 1730) ο μεταφραστής συγγέει εθνώνυμα όπως Μογγόλοι, Τούρκοι και Τάταροι. Το ίδιο συμβαίνει και στο *A New General Collection of Voyages and Travels*, στο οποίο γίνεται αναφορά στη «Δυτική Ταταρτάρια»³⁷ και στην «Ανατολική Ταταρτάρια»³⁸. Στο έργο του Βρετανού ιστορικού Parker, E. H., *A Thousand Years of the Tartars*, Kelly & Walsh Ltd, Shanghai, Hongkong, Yokohama, Singapore, 1895, η σύγχυση εξακολουθεί να υπάρχει. Έτσι, στα κεφάλαια του βιβλίου του οι Xiongnu, οι Xienbi, οι Τούρκοι και οι Rougan, σε καμία περίπτωση δεν θα μπορούσαν να θεωρηθούν Τάταροι, παρά μόνο με την έννοια που έδωσε σε αυτή τη λέξη η ρωσική και δυτική χρονογραφία μετά τη μογγολική κατάκτηση.

Αυτό που έχει σημασία είναι ότι όπως και στην περίπτωση του εθνωνύμου «Τούρκοι» έτσι και στην περίπτωση του εθνωνύμου «Τάταροι» ο πολιτικός ρομαντισμός του 19^{ου} αιώνα χρησιμοποίησε τον αναχρονισμό, αυτή τη φορά της δυτικής ιστοριογραφίας, και τον ενέταξε σε μια πολιτική δράση που έμεινε γνωστή στην ιστορία ως Ταταρισμός (Tatarlık) ή Πανταταρισμός (Tatarçılık), ένα ρομαντικό πολιτικό ρεύμα που εμφανίστηκε στα μέσα του 19^{ου} αιώνα στη ρωσική αυτοκρατορία, στη διανόηση των μουσουλμανικών, ταταρικών πληθυσμών του Καζάν, της Ούφα και της Κριμαίας, ειδικότερα στη διευρυμένη του μορφή. Αναπόφευκτα όμως τέθηκε σε πορεία σύγκρουσης με ένα άλλο πολιτικό ρεύμα της εποχής καθώς τα περισσότερα από αυτά τα έθνη, που χαρακτηρίζονταν ως Τάταροι, ενέπιπταν και στην άλλη ευρύτερη γεωπολιτισμική κατηγορία που είχε δημιουργήσει η ισλαμική ιστοριογραφία και τα οποία αυτή χαρακτήριζε ως «Τούρκους». Αναπόφευκτη ήταν και η εννοιολογική σύγκρουση που πήρε και πολιτικές διαστάσεις, όπως εκφράστηκε μέσα από τα πολιτικά ρεύματα του Τουρκισμού και του Ταταρισμού, που άλλωστε είναι παράγωγα των εθνωνύμων «Τούρκοι» και «Τάταροι».

V.

Όπως αναφέραμε η σύγκρουση λύθηκε αρχικά με πραξικοπηματικό τρόπο από τους Τάταρους εμικρέδες στην Κωνσταντινούπολη αλλά ουσιαστικά η επίλυση

³⁷ Βλ. την περιγραφή στο Th. Astley, *A New General Collection of Voyages and Travels*, London, 1745-47 (ανατύπ. 1968), σ. 350 κ.ε.

³⁸ Ο.π., σ. 366 κ.ε.

επήλθε με την εξίσωση Τούρκων και Τατάρων στη φράση «Τούρκο-Τάταροι», κάτι άλλωστε που επέτρεπε και η μέχρι τότε σύγχρονη ιστοριογραφία. Ωστόσο, η φράση «Τούρκο-Τάταροι», όνομα με το οποίο τελικά αναφερόμαστε στους Τάταρους της Ρωσίας, οδηγεί αναγκαστικά, μέσα από διευρυμένες ερμηνείες, ανάμεσα στα άλλα και στην ιστορικο-πολιτική εξίσωση Τούρκων και Τατάρων. Η προσφυγή στις πηγές, τις οποίες και εξετάζουμε ακολούθως, που αφορούν στο έθνος των Τούρκων και τη δημιουργία του πρώτου και δεύτερου τουρκικού χανάτου αποδεικνύει ότι αυτή η ταύτιση δεν υπήρξε την εποχή όπου πρωτοεμφανίστηκαν οι Τούρκοι στην ιστορία και είναι αποτέλεσμα πολιτικής πράξης και σύγχυσης.

Οι Τάταροι αναφέρονται για πρώτη φορά ως διακριτό εθνώνυμο στις επιγραφές που άφησαν πίσω τους οι χάνοι και οι πρίγκιπες της φυλής των Τούρκων στις επιγραφές του Όρχον (Orkhon), είτε ως *otuz tatar* (τριάντα Τάταροι) είτε ως *dokuz tatar* (εννιά Τάταροι), κάτι που δείχνει ότι από πολύ νωρίς ήταν κάποιου είδους πολιτική συνομοσπονδία φυλών της Μογγολίας³⁹. Η αναφορά γίνεται με αφορμή τους λαούς που απέστειλαν αντιπροσωπίες στις κηδείες των δύο πρώτων χαγάνων Boumin και Istemi και οι Τάταροι αναφέρονται μαζί με τους Βυζαντινούς (*Purum*) και άλλους λαούς.

Στη συνέχεια, στην ίδια πηγή οι Τάταροι αναφέρονται ως ένα από τα έθνη εναντίον των οποίων εκστράτευσε ο χάνος του δεύτερου Τουρκικού χανάτου (Bilge) το 716. Οι πόλεμοι, που περιγράφουν στις επιτύμβιες στήλες οι Τούρκοι χάνοι, έλαβαν χώρα κατά τη δεύτερη περίοδο του τουρκικού χανάτου (περίπου 690-744), ξεκινώντας από τη δεκαετία του 690 και ουσιαστικά αποτελούν την απαρχή ενός πολέμου ανάμεσα στις νομαδικές φυλές βορείως της Κίνας, που μάχονταν να διατηρήσουν την πολιτική τους ανεξαρτησία απέναντι στους Τούρκους και που το 744 οδήγησε στην διάλυση των Τούρκων από τους Εννιά Ογούζους (εκ των οποίων οι Ουιγούροι ήταν οι πιο δυνατοί). Ανάμεσα στους εχθρικούς, όπως αναφέρονται στην επιγραφή, λαούς βρίσκουμε τους Κινέζους, τους Εννιά Ογούζους, Καρλούκους, Κιργίζους, Κουρικάν, Κιτάν και Τατάμπι, οι οποίοι είτε μόνοι τους είτε σε ad hoc συμμαχίες με άλλους λαούς (όπως αυτήν των Τατάρων με τους Ογούζους και τους Κιργίζους το 690) εξεγείρονταν εναντίον των Τούρκων.

³⁹ Επιγραφή Kül Tegin, ανατολική πλευρά, σειρά 4^η, βλ. Talât, *A Grammar*, ό.π., σ. 264, όπου η αναφορά γίνεται με αφορμή τους λαούς που απέστειλαν αντιπροσωπίες στις κηδείες των δύο πρώτων χαγάνων Boumin και Istemi. Οι Τάταροι αναφέρονται μαζί με τους Βυζαντινούς (*Purum*) και άλλους λαούς. Πρβλ. και Grousset, *The Empire*, ό.π., σ. 193. Επίσης, βλ. επιγραφή Bilgä kagan, ανατολική πλευρά, σειρά 34^η, Talât, *A Grammar*, ό.π., σ. 277. Βλ. επίσης Σαββίδης, *Η ίδρυση*, Αθήνα, 2004, σ. 21.

Συνεπώς μπορούμε να πούμε ότι από ιστορικής πλευράς και ήδη από το πρώτο τουρκικό χανάτο οι Τάταροι ήταν ένα διακριτό έθνος, που δεν ταυτίζονταν με κανένα τουρκικό έθνος, ούτε φυσικά και με τους ίδιους τους Τούρκους. Το πιθανότερο είναι ότι οι Τάταροι κατατάσσονται, από άποψη γλωσσολογίας, στους μογγολικούς λαούς⁴⁰, αν και όπως είπαμε – από πολιτικής σκοπιάς – δεν κατατάσσονται στο σκληρό πυρήνα των μετέπειτα Μογγόλων (ακριβώς όπως και οι Ογούζοι δεν ήταν οι «Τούρκοι», αν και είναι τουρκικό έθνος, σύμφωνα με τη μετέπειτα ιστοριογραφία)⁴¹. Η ταύτισή τους με τα τουρκικά έθνη (και γενικότερα τους Τούρκους) των δυτικών ευρασιατικών στεπών επήλθε δια μέσου της ρωσικής και δυτικής ιστοριογραφίας, η οποία αναφερόταν τόσο στους καθαυτό Μογγόλους όσο και στα στρατεύματά τους, που αποτελούνταν ως επί το πλείστον από τουρκικά έθνη (κυρίως Κιπτσάκους, Βούλγαρους, κ.α.), ως Τάταρους. Έτσι ακόμη και νεότερα έργα, όπως αυτό του E. H. Parker, *A Thousand Years of the Tartars*, London, 1895 εντάσσουν στην κατηγορία «Τάταροι» τους Hsiung-nu (Ούννους), τους Τούρκους, τους Ουιγούρους, τους Μογγόλους κ.α., που η ιστοριογραφία σχετικά πρόσφατα άρχισε να αντιμετωπίζει ως έθνη, που μπορεί να μοιράζονται κοινά πολιτισμικά χαρακτηριστικά – ως νομαδικά έθνη – η ιστορία των οποίων, όμως, πρέπει να γραφτεί ξεχωριστά. Η χρήση του εθνωνύμου «Τάταροι» ως ευρύτερης κατηγορίας που συμπεριλάμβανε σχεδόν όλους του μουσουλμανικούς τουρκικούς (και μη) πληθυσμούς (ειδικότερα αυτούς που βρίσκονταν στο μέσο ρου του Βόλγα, όπως οι Μπασκίροι, Μαρί, Ουντμούρτοι, Τσουβάσοι), θεωρώντας τους ως ένα ενιαίο πολιτικό σώμα, εκφράστηκε στο πολιτικό ρεύμα του Πανταταρισμού (Tatarçılık) και ευθυνόταν για την τάση «ταταροποίησης» πολλών εθνών και εθνοτήτων της ρωσικής αυτοκρατορίας που στην πραγματικότητα δεν ήταν Τάταροι με την ακριβή ιστορική έννοια του εθνωνύμου⁴².

Συμπεράσματα

Η εννοιολογική σύγχυση της εποχής του πολιτικού ρομαντισμού που προσπάθησε να χρησιμοποιήσει στην αρένα της πολιτικής εθνώνυμα που είχαν λάβει διαστάσεις ευρύτατων αναχρονισμών από τη μεσαιωνική ιστοριογραφία – στη συγκεκριμένη περίπτωση τα εθνώνυμα «Τάταροι» και «Τούρκοι» – δημιούργησε (κι

⁴⁰ Βλ. υποσημείωση 36, παραπάνω.

⁴¹ Βλ. για το θέμα Κορδώσης Σ., «Κριτική στην άποψη του παντουρκικού πολιτικού κινήματος για την ιστορία των τουρκικών εθνών μέσα από την πρώτη ιστορία Ογούζων και Τούρκων», Πρακτικά ΛΑ΄ Πανελληνίου Ιστορικού Συνεδρίου, Θεσσαλονίκη 2011, σ. 49-63.

⁴² Wixman R., “Applied Soviet Nationality Policy: A Suggested Rationale”, *Passé Turco-Tatar présent soviétique*, Paris, 1986, σ. 457.

ακόμη δημιουργεί) πολλά επίπεδα σύγχυσης. Η σύγχυση ήταν αναπόφευκτη αλλά και κωμικοτραγική στα τέλη του 19^{ου} και στις αρχές του 20^{ου} αιώνα καθώς διεξάγονταν πολύωρες συζητήσεις πάνω στο ποιος είναι «Τάταρος» και αν ένας «Τάταρος» είναι ένα και το ίδιο με έναν «Τούρκο». Βέβαια, δεν πρέπει να λησμονείται ότι η εποχή του ρομαντικού εθνικισμού είχε οδηγήσει σε ανάλογες συζητήσεις και άλλα έθνη που ανήκαν σε ευρύτερες γλωσσολογικές οικογένειες, όπως φαίνεται μέσα από το κίνημα του Πανσλαβισμού και Παγγερμανισμού, όπου τα ερωτήματα που ανέκυπταν ήταν ανάλογα. Επίσης, δεν πρέπει να λησμονείται ότι η περίοδος του 19^{ου} αιώνα, ιδίως κατά το δεύτερο ήμισυ και έπειτα ήταν μια περίοδος ιμπεριαλιστικού ανταγωνισμού. Στον αγώνα τους για την επίτευξη επιρροής στην Ευρασία, οι μεγάλες και μεσαίες δυνάμεις της εποχής ερμήνευαν εκ νέου εθνώνυμα, προσπαθώντας να επηρεάσουν τις ευρύτερες αναδιατάξεις στη διεθνή πολιτική⁴³. Έτσι, το πολιτικό ρεύμα του Παντουρκισμού θέλοντας να εξυπηρετήσει τους πολιτικούς του στόχους, επιλεκτικά έθεσε στο περιθώριο κάποιες από τις ιστορικές πηγές, επιλέγοντας την πραξικοπηματική εξίσωση Τάταρος=Τούρκος και την απορρόφηση του πολιτικού κινήματος του ταταρισμού.

Αυτό που πρέπει να έχει υπόψη του ο σύγχρονος ερευνητής είναι ότι: 1^ο οι ιστορικές φυλές των Τούρκων και των Τατάρων δεν ταυτίζονται (ούτε από πολιτικής ούτε από εθνολογικής απόψεως, καθώς αποτελούσαν ξεχωριστά χανλίκια και οι μεν πρώτοι είναι τουρκικό [Turkic] έθνος οι δε δεύτεροι είναι μογγολικό [Mongolic]). 2^ο Τα δύο εθνώνυμα χρησιμοποιήθηκαν ως ευρύτατοι αναχρονισμοί (το πρώτο από την ισλαμική ιστοριογραφία και γεωγραφία και το δεύτερο από την ρωσική/δυτική ιστοριογραφία) για να περιγράψουν νομαδικά έθνη που σε διαφορετικές περιόδους βρίσκονταν στις ευρασιατικές στέπες. 3^ο τα ρομαντικά/εθνικιστικά πολιτικά ρεύματα του 19^{ου} και 20^{ου} αιώνα, όπως ο Τουρκισμός και ο Ταταρισμός χρησιμοποίησαν τη σύγχυση που προκάλεσαν οι αναχρονισμοί αυτοί για να εξυπηρετήσουν τους πολιτικούς στόχους τους (π.χ. ένωση των ετερογενών μουσουλμανικών πληθυσμών της Ρωσίας ή υπαγωγή τους σε ένα εξωτερικό κέντρο, όπως η Οθωμανική αυτοκρατορία/Τουρκία).

⁴³ Βλ. το παράδειγμα του Ούγγρο-εβραίου θεμελιωτή του πολιτικού ρεύματος του Παντουρκισμού, διπλού πράκτορα της Βρετανίας και Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, Arminius Vambery, στο Κορδώσης Σ., «Από την ιστορία του παντουρκισμού», ό.π., σ. 181-244.

Stefanos Kordosis

Turks and Tatars, Turkism and Tatarism: Two parallel political movements and their absorption by (Pan) Turkism. An historical-political perspective

Summary

Turkism (Türklük) and Tatarism (Tatarlık) are two national movements of the 19th and 20th centuries that developed in different areas of Eurasia (the former in the Ottoman Empire and the latter in the Russian Empire), but share many common characteristics. During the times that followed the liberalization of politics in Russia, after the 1905 revolution, Turkists and Tatarists collided with each other, as proven by their discussions, which took place within the Muslim Tatar national movement. The main reason for their collision is the resemblance of their national political ideologies: at times they could be transformed into all-inclusive political dogmas demanding the unification of most of the nations of the steppe belt of Eurasia (the former as Panturkism- Türkçülük and the latter as Pantatarism-Tatarçılık). Since the ethnonyms “Turks” and “Tatars” had been widely used as historicisms by medieval historiography, mainly denoting the peoples of the steppes (the former was largely used by the Islamic historiography and the latter by the Russian and western medieval historiography), they became equivalent of the same group of nations of Eurasia, namely the Turkic peoples. This coincidence in terminology evolved into a collision in terms of politics especially after 1905.

Despite the fact that with the support of the Tatar Panturkist émigré in Constantinople, Yusuf Akchurin, the debate between “Turkists” and “Tatarists” ended briefly in favour of the first, A. Z. Validov, a Kazan Tatar, managed to make ends meet by proposing the term “Turco-Tatars” as an ethnic name for the Tatars of Russia. Yet, this equalization of the ethnic terms “Turks” and “Tatars” seems to go against the sources that were left behind by the Turks of the second Turkic khanate, known as the Orkhon Inscriptions, where the Tatars are described either as an independent from the Turks nation or as a nation fighting for its independence against the Turks. Moreover according to modern ethnography and historiography, these Tatars belonged to a different linguistic group, namely the Mongolic linguistic group, than the Turkic linguistic group.